# Spis treści

Przedmowa (*Wacław Jarmołowicz*) ..... 7

## Część I. Teoretyczne aspekty funkcjonowania rynku pracy

Rozdział 1. J. Kornaia modele nierównowagi na rynku pracy i ich implikacje dla procesu transformacji (*Dawid Piątek*) ..... 13

Rozdział 2. Krzywa Phillipsa – od obserwacji rzeczywistości do hipotezy naukowej (*Katarzyna Szarzec*) ..... 26

Rozdział 3. Strukturalne bezrobocie transformacyjne (*Władysław Balicki, Barbara Ptaszyńska*) ..... 37

Rozdział 4. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania rynku pracy menedżerów (*Henryk Paszke, Wojciech Piotr*) ..... 51

## Część II. Działanie rynku pracy w okresie transformacji

Rozdział 5. Makroekonomiczne aspekty funkcjonowania rynku pracy (*Wacław Jarmołowicz, Magdalena Twarowska*) ..... 67

Rozdział 6. Koniunktura gospodarcza a kształtowanie się zatrudnienia i bezrobocia (*Józef Karpiński*) ..... 88

Rozdział 7. Zatrudnienie w usługach a funkcjonowanie rynku pracy (*Marek Jagielski*) 102

Rozdział 8. Wielkość i efektywność zatrudnienia w sektorze bankowym w warunkach jego ewolucji (*Adam Baszyński*) ..... 119

Rozdział 9. Regionalne zróżnicowanie płac (*Wacław Jarmołowicz, Arletta Strużyna*) . 146

Rozdział 10. Kobiety na rynku pracy (sytuacja w Polsce i w krajach Unii Europejskiej) (*Barbara Kalinowska-Nawrotek*) ..... 161

## Cześć III. Polityka państwa na rynku pracy

Rozdział 11. Instrumenty pasywnej polityki państwa na rynku pracy i ich rola w zwalczaniu bezrobocia (*Marcin Kościński, Maja Piekut*) ..... 183

Rozdział 12. Osobliwości akademickiego rynku edukacyjnego (*Piotr Dawidziak*) .... 204
Rozdział 13. Polityka rynku pracy w regionie warmińsko-mazurskim. Studium przypadku (*Magdalena Twarowska*) .... 217
Rozdział 14. Wielkopolski i bretoński rynek pracy. Studium porównawcze (*Beata Woźniak*) .... 233
Rozdział 15. Instytucjonalne i prawne aspekty rynku pracy okresu transformacji ustrojowej w Polsce i w Chile (*Mikołaj Handschke*) .... 251
Rozdział 16. Państwo jako podmiot polityki gospodarczej na rynku pracy. Elementy oceny (*Wacław Jarmołowicz, Beata Woźniak*) .... 274

## Aneks

Strategie i programy rządowe, instytucje rynku pracy, ustawowe regulacje (*Anna Stawna*) .... 291

Bibliografia .... 312

Spis tabel .... 325

Spis wykresów .... 327

Noty biograficzne .... 329

# Przedmowa

Rynek to miejsce, gdzie podaż spotyka się z popytem i gdzie kształtuje się cena. Rynek pracy nie odbiega pojęciowo od powyższego, podręcznikowo traktowanego ujęcia. Nie ulega jednak wątpliwości, że jest to rynek równie osobliwy jak sam towar na rynku tym występujący, czyli praca będąca czynnikiem produkcji. Osobliwość usługi świadczonej przez pracę na rynku czynników wytwórczych, a zwłaszcza jej indywidualistyczny, twórczy i kreatywny – a jednocześnie organizujący zatrudnienie i wykorzystywanie także innych czynników – charakter, była też i pozostaje nadal, i to nie tylko w literaturze ekonomicznej, przedmiotem wielu rozważań i ustaleń. Miały one i mają charakter nie tylko teoretyczny, ale też wielce przydatny w praktyce gospodarowania.

Jednym z najważniejszych spostrzeżeń jest pogląd, że zasoby pracy, zarówno w skali organizacji gospodarczej, jak i gospodarki narodowej i światowej, są zasobem szczególnie cennym, a ich możliwie pełne i efektywne wykorzystanie – to podstawa rozwoju nie tylko gospodarczego, ale i cywilizacyjnego.

Praca to bowiem nie tylko mniej lub bardziej produktywny pracownik czy też zespół lub grupa ludzka, ale także – poprzez swoje dochody – wymagający i suwerenny konsument oraz potencjalny i zyskujący na znaczeniu przedsiębiorca. Praca, poprzez swoją społeczną wrażliwość na godne warunki pracy i płacy, to także – przy podziale nadwyżki ekonomicznej – pożądany w negocjacjach partner, ale również możliwy, i nie do zlekceważenia, twardy przeciwnik.

Nadzwyczajna pozycja pracy ludzkiej we współczesnej gospodarce, specyficzne cechy i właściwości rynku pracy, ale też ścisłe związki oraz współzależności łączące ten rynek z innymi rynkami świata produktów i usług finalnych oraz zasobów kapitału i ziemi, są powodem do stawiania wciąż nowych pytań o miejsce i rolę tego rynku w gospodarce, o sposób jego funkcjonowania oraz panujące na nim warunki równowagi i nierównowagi, o różne relacje konkurencji oraz rodzaje i segmenty samego rynku, o najbardziej wreszcie istotne – a inne jeszcze – funkcjonalne i instytucjonalne czynniki determinujące jego działanie.

Na powyższym tle uwagę przyciąga także pytanie o to, jaka być winna na tym rynku – często zwodniczym i zawodnym – rola samego państwa jako podmiotu ekonomicznego. I to zarówno jako czynnika ustrojowego występującego w roli

ustawodawcy (zwłaszcza w odniesieniu do stosunków pracy), jak i jako właściciela (działającego w charakterze pracodawcy) oraz – co równie ważne – w roli podmiotu „uprawiającego" mniej lub bardziej aktywną politykę gospodarczą (a w tym i względem właśnie rynku pracy).

W nurcie stawiania tego typu pytań i poszukiwania na nie współczesnych odpowiedzi, użytecznych i przydatnych nie tylko „w nauce, ale również w życiu", sytuuje się także prezentowana dalej Czytelnikowi monografia. Jest ona zbiorowym dorobkiem pracowników, doktorantów i współpracowników Katedry Makroekonomii i Badań nad Gospodarką Narodową Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.

Przedmiotem swego bliższego zainteresowania Autorzy pracy uczynili zmiany społeczno-ekonomiczne, jakie dokonały się – i dokonują się nadal – w okresie dotychczasowej transformacji ustrojowej na polskim rynku pracy (tj. w latach 1990-2001). Zmiany te są zarazem obserwowane, analizowane i oceniane w kontekście szerszych przeobrażeń gospodarczych oraz społeczno-politycznych, jakie zachodziły w całej gospodarce oraz – choć już tylko częściowo i wybiórczo – na międzynarodowym rynku pracy. Prowadzone badania i wynikające z nich implikacje oparte zostały na możliwie szerokiej i dostępnej literaturze przedmiotu, zarówno krajowej, jak i zagranicznej, jak też na różnorodnych opracowaniach i raportach o charakterze statystyczno-ekonomicznym (a zwłaszcza na oficjalnych publikacjach Głównego Urzędu Statystycznego) oraz na stosownych aktach normatywnych.

Okres dotychczasowych ustrojowych przekształceń społeczno-gospodarczych charakteryzował się – jak wiadomo – licznymi zmianami, w tym i o znamionach rewolucyjnych, choć zachodzących w sposób ewolucyjny. W odróżnieniu przy tym od sytuacji cechujących quasi-rynek pracy gospodarki centralnie zarządzanej, z jego głęboką nierównowagą popytową, a więc także i „ukrytym" bezrobociem oraz niską wydajnością pracy, rynek pracy w Polsce budującej ustrój gospodarki rynkowej stosunkowo „szybko" stał się takim, na którym pojawiła się postępująca racjonalizacja zatrudnienia oraz rosnąca produktywność pracy, ale również nasilająca się nierównowaga podażowa, także w postaci „jawnego" i zróżnicowanego – choć i pogłębiającego się w tendencji – bezrobocia.

Problematyce uwarunkowań tego typu „ustrojowej przemiany", widzianej zwłaszcza przez pryzmat teoretycznych koncepcji Janosa Kornaia oraz Władysława Balickiego, i przy uwzględnieniu nowego typu bezrobocia określonego mianem „transformacyjnego", poświęcone zostały dwa opracowania autorskie (Dawida Piątka oraz Władysława Balickiego i Barbary Ptaszyńskiej) w pierwszej – a dotyczącej właśnie teoretycznych aspektów funkcjonowania rynku pracy – części prezentowanego zbioru.

Zabiegu objaśnienia modyfikacji, jakim ulegała – choć już na gruncie doświadczeń gospodarki rynkowej – pierwotna hipoteza o zamienności poziomu płac no-

minalnych i stopy bezrobocia (znana w literaturze pod nazwą tzw. „krzywej Philipsa"), dokonuje z kolei, także w tej części, Katarzyna Szarzec. Ponadto swoje rozważania dotyczące teoretycznej dynamiki roli menedżera jako postaci szczególnie znaczącej dla współczesnego rynku pracy w ogóle, a w tym i dla zmian ustrojowych dokonujących się w Polsce w szczególności, zamieszczają tu również Henryk Paszke i Wojciech Piotr.

Bliższej prezentacji, analizy i oceny zjawisk oraz procesów ekonomicznych i społecznych składających się na rzeczywiste funkcjonowanie rynku pracy w warunkach zmian ustrojowych i w jego różnych aspektach i przejawach podejmują się natomiast autorzy publikujący wyniki swych badań ekonomiczno-statystycznych w drugiej części pracy.

Przede wszystkim więc, wychodząc od rozważań i ustaleń dotyczących makroekonomicznych aspektów funkcjonowania rynku pracy w Polsce, i to czynionych na tle rozwoju ogólnej sytuacji gospodarczej (autorstwa Wacława Jarmołowicza i Magdaleny Twarowskiej) podjęta tu zostaje również – przez Józefa Karpińskiego – próba bliższego określenia siły i charakteru związków między koniunkturą gospodarczą a kształtowaniem się zatrudnienia i bezrobocia.

Rozwinięciem wspomnianych wyżej zagadnień są również opracowania dotyczące: zatrudnienia w usługach pod względem poziomu oraz struktury, zwłaszcza na tle tendencji cechujących inne sektory gospodarki (autor Marek Jagielski); wielkości i efektywności zatrudniania w sektorze bankowym jako jednym z najbardziej dynamicznych i przechodzących zarazem znamienną – systemową i technologiczną – ewolucję (autor – Adam Baszyński); regionalnego zróżnicowania płac jako ceny pracy, z uwzględnieniem także ogólniejszych tendencji zachodzących w tej płaszczyźnie w skali krajowej (autorzy: Wacław Jarmołowicz i Arletta Strużyna).

Cześć drugą dopełnia szkic Barbary Kalinowskiej-Nawrotek, którego głównym przedmiotem jest analiza i ocena sytuacji kobiet na polskim rynku pracy, z odwołaniem się do ich sytuacji w krajach Unii Europejskiej.

Pewną kontynuację dotyczącą różnych aspektów – a także określonych rodzajów czy też segmentów – działania rynku pracy stanowią także opracowania zamieszczone w trzeciej, ostatniej części polecanego tu Czytelnikowi zbioru. W rzeczywistości jednak zamiarem głównym autorów tych opracowań jest próba bliższego zidentyfikowania i określenia roli polityki gospodarczej państwa na tym rynku.

Z tego właśnie powodu przedstawione tu zostaje najpierw zagadnienie instrumentów i środków oraz warunków skuteczności tzw. pasywnej polityki rynku pracy (autorzy to Maja Piekut i Marcin Kościński); jak również problem zasadności i możliwości różnego rodzaju podejść (etatystycznego, liberalnego, obywatelskiego) do objaśniania i kształtowania skądinąd specyficznego, ale też znaczącego dziś – oraz wzbudzającego rozmaite kontrowersje – edukacyjnego rynku pracy (vide Piotr Dawidziak).

Ponadto na tle działania rynku regionalnego (warmińsko-mazurskiego) wskazuje się tu również na zakres, sposoby i możliwości prowadzenia przez państwo regionalnej polityki rynku pracy (Magdalena Twarowska). Porównaniu zaś roli państwa w kształtowaniu procesów i zjawisk występujących na rynku wielkopolskim i bretońskim bliższą uwagę poświęca zwłaszcza Beata Woźniak. Podobnie, choć już w odniesieniu do różnych aspektów instytucjonalnych, w tym i prawnych, roli państwa jako ustawodawcy oraz w odniesieniu do wybranych kwestii polityki gospodarczej, swoje porównanie sytuacji Polski i Chile w szczególnych okresach transformacji ustrojowej przeprowadza Mikołaj Handschke.

Ogólniejszej wreszcie oceny państwa jako podmiotu polityki gospodarczej, a zwłaszcza na rynku pracy, i to zarówno na tle spotykanych w literaturze poglądów, jak i poprzez osąd faktycznie realizowanej polityki państwa polskiego w warunkach lat 90., dokonują Wacław Jarmołowicz i Beata Woźniak.

Stosownym uzupełnieniem (korespondującym z różnymi przedstawianymi w prezentowanej pracy rozważaniami) eksponującym zwłaszcza faktycznie działające w badanym okresie instytucje rynku pracy, realizowane strategie i programy rządowe oraz zmieniające się regulacje ustawowe jest – zamieszczone w Aneksie – opracowanie Anny Stawnej.

Niewątpliwym przy tym „leitmotivem" przewijającym się – w tej lub innej formie – w treści wszystkich opracowań autorskich jest bolesny społecznie i marnotrawny ekonomicznie problem polskiego bezrobocia. Pochylając się wszakże z troską nad kwestiami bezrobocia i bezrobotnych, Autorzy tych opracowań starają się też nie zapominać – jako ekonomiści i ludzie – także o tych, którzy pracują, i to – pomimo wciąż wielu jeszcze ograniczeń – coraz wydajniej.

* * *

W tym miejscu, w imieniu Autorów oraz własnym, pragnę też wyrazić głęboką wdzięczność Komitetowi Redakcyjnemu i Redakcji Wydawnictwa Uczelnianego Akademii Ekonomicznej w Poznaniu za możliwość publikacji oraz efektywną współpracę na etapie przygotowywania książki do druku.

Szczególnie serdeczne słowa podziękowania kieruję do Pana Profesora Janusza Mellera, za Jego wielce życzliwą, ale też wysoce wymagającą i krytyczną opinię wydawniczą. Jego cenne uwagi i sugestie w istotnym stopniu przyczyniły się do ostatecznego kształtu prezentowanego zbioru. Za owocne konsultacje prawne dziękuję Panu Doktorowi Mariuszowi Piotrowskiemu.

Czytelnikom zaś, w osobach teoretyków i praktyków, nauczycieli akademickich i studentów, polityków i związkowców, pracodawców i pracobiorców oraz wszystkich innych zainteresowanych, gorąco tę książkę polecam.

*Wacław Jarmołowicz*

# Część I

# Teoretyczne aspekty funkcjonowania rynku pracy